

Партійна преса як джерело наукової інформації в процесі дослідження становлення і розвитку партійної системи в Україні

Статтю присвячено світоглядно-методологічному осмисленню ролі партійної преси як джерела накопичення знань і як важливого ресурсу на етапі постіндустріальної трансформації суспільства. Простежується динаміка якісної зміни ролі партійної преси як джерела інформації в період становлення партійної системи в Україні та формування знань на основі цієї інформації в нинішніх інноваційних моделях соціально-економічного розвитку. Аналізуються різні види та рівні інформаційних технологій, умови та засоби їх дійового застосування. Відзначається роль та місце друкованих видань, зокрема партійної преси в процесі формування та накопичення знань.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю з'ясування ролі преси як джерела знань і її впливу на трансформацію механізмів формування громадської думки, ролі і місця різних видів засобів масової комунікації.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу головних тенденцій та найбільш характерних особливостей, які були специфічними для функціонування ЗМІ за умов державної незалежності, розкрити сутність формування та передачу знань користувачам.

Українські сучасні партійні видання, зокрема преса, налічують трохи більше 15 років існування. Тому маємо фрагментарні їх дослідження. Преса була об'єктом наукових зацікавлень багатьох українських науковців. Вплив преси, зокрема і партійної, на масову свідомість досліджували вітчизняні вчені: Н. Рудніченко, О. Стадніченко, К. Саркісова, М. Згуровський, О. Пономарів, В. Різун, К. Серажим, Н. Непийвода, А. Мамалига, М. Феллер. Їхні дослідження спираються на праці дослідників цього питання ще за радянських часів (Є. Вольфа, В. Грідіна, Б. Грушина, Н. Костіної, О. Мягкової, М. Стерніна, Є. Проніна, В. Шаховського) й закордонних учених (Т. Дейка, П. Стросона, Д. Локка, З. Харріса).

Сучасним засобам масової інформації присвячені роботи як російських, так і українських фахівців: М. С. Вершинін «Электронная демократия: российские перспективы», «Политическая коммуникация в информационном обществе»; С. Г. Туронок «Интернет и политический процесс»; Дм. Песков «Интернет как политический институт в России»;

О. М. Грищенко «Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства».

Треба відзначити, що останнім часом з'явився ряд робіт, присвячених вивченню ролі ЗМІ, і, зокрема, партійної преси: П. Шевченко «Яка партія, така й партійна газета», П. Антоненко «Преса влади, кланів, партій – за ким слово?», С. Грабовський «Небезпечна свобода», Ю. Фінклер «Партійні організації та партійна література: невже знову по-ленінськи?», В. Халипов «Введение в науку о власти».

Актуальні праці Д. Дубова, Н. Пахомової, С. Криворучко, О. Кузнецова, Г. Кашука, Г. Хлистуна. Місце й роль будь-якої держави у світовій спільноті пов'язані з її спроможністю виробляти, споживати й застосовувати нові знання й технології. Ці процеси безпосередньо залежать від чотирьох складових: науки, освіти, виробництва та бізнесу, спільним інструментом для яких є інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ). На межі ХХ і ХХІ ст. швидко змінювалися концепції суспільства, побудованого на знаннях та інформації: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство, побудоване на знаннях.

Процес створення й поширення нових знань має мережевий характер. Традиційні піраміди та вертикалі влади принципово не властиві новому типу суспільства. Головними його елементами є вузли (окремі люди, групи людей, установи та організації) і гілки, які втілюють зв'язки між вузлами й розвиваються природно й довільно. Як зазначають фахівці, у результаті формуються розгалужені мережі людей, установ та організацій, в яких відбувається створення нових знань та обмін ними, виробництво інтелектуальної продукції, здійснюються фінансові операції, культурологічні обміни і ще величезна кількість інших видів взаємодії між людьми [1].

Друковані засоби інформації поряд з електронними покликані передавати знання від виробника цих знань до користувача. Вони залишаються важливим джерелом формування й накопичення знань.

У всьому світі держави, які звільнилися від авторитарних або тоталітарних форм правління, доходять висновку, що вільне політичне суспільство не може існувати без вільних засобів масової інформації. Якісна преса протистоїть домінуючим у світі комерціалізованим засобам масової комунікації. Останні, на думку експертів, сіють серед своєї аудиторії недовіру та непорозуміння. На противагу їм елітні видання намагаються не просто відображати суспільство з усіма його вадами, а подавати інформацію та аналіз, який сприяє реформуванню суспільства. А це неможливо без дотримання високих етичних принципів, передусім принципу відповідальності за аудиторію (суспільство), який має беззастережно домінувати над комерційними міркуваннями. Укра-

їнські фахівці вважають, що якісним виданням обов'язково мають бути притаманні такі риси:

- повнота і всебічність висвітлення закордонного і внутрішнього життя, включаючи економіку, політику, мистецтво, науку, освіту;
- наголос на глибоку інтерпретацію подій, створення тла, на якому розгортаються нові явища тощо;
- гідність, характерна для оформлення і стилю;
- відсутність істерії та культурний тон;
- неупередженість та високоетичний підхід до справи;
- зацікавленість у загальнолюдських проблемах;
- орієнтація, яка виводить часопис за межі сенсаційності та провінціалізму [2].

Фундаментальною передумовою якісної преси є наявність достатньої суспільної свободи журналіста. Проблема свободи творчості завжди дотична до соціальної позиції журналіста: рівень свободи залежить від правильності соціальної позиції. Свобода пошуку рішень у журналістиці вимагає простору вільної діяльності ЗМІ різних орієнтацій. Щоправда, партійні видання, які є виразниками ідей певної партії, не завжди відповідають критеріям вільної преси.

Проте навіть у таких умовах партійна преса залишається важливим джерелом інформації, яке допомагає отримати певні знання. Як відомо, ЗМІ відіграють важливу роль у період виборчих кампаній. На думку фахівців, «вирішальна частина будь-якої передвиборної агітації – це кампанія в засобах масової інформації, яка більшістю виборців не сприймається як виборча кампанія, бо вона проводиться постійно. Вона являє собою політику як таку. Через неї виборці дізнаються про політичні події, читають коментарі до них, стають свідками політичних дебатів між політиками та партіями» [3].

Партійна преса є однією зі складових частин демократичного світобачення, а роль, яку вона відіграє у процесі демократичних перетворень, зокрема становлення багатопартійної системи, є набагато важливішою, ніж це може здатися на перший погляд [4].

Науковці переконані, що для побудови «відкритого суспільства» обов'язковою умовою є відкритість мас-медіа: оскільки таке суспільство ґрунтується на засадах самозбереження та безпеки нації, на визнанні самоцінності особистості, людських спільнот. У відкритому суспільстві і преса має бути вільною, тобто, саме вона має забезпечувати прозорість державних, політичних, економічних та культурних інституцій для громадянського суспільства – у цьому і полягає унікальність та винятковість ролі засобів масової інформації в демократичній державі [5].

Великого значення набуває роль преси у формуванні політичної культури та політичної свідомості. Партийна преса, як і решта ЗМІ, має чималий вплив на поведінку, погляди та думки людей. Як зазначав професор А. Москаленко, специфіка цього впливу полягає в тому, що «маємо справу з такою формою літературної діяльності, яка дає відображення актуальності із своєрідною історіографією самої діяльності, яка надає можливість розібратися в суспільних процесах і має своїм завданням пояснювати ці процеси і таким чином передавати колективний досвід, направляти людей до свідомої політичної діяльності» [6].

Преса є не лише джерелом інформації, а може бути й важливим джерелом знань, яке містить на своїх шпальтах наукову інформацію. Щодо партійної преси, то багато експертів досить негативно ставляться до такого роду видань, які, на їхню думку, є лише пропагандистами партій. При цьому експерти відзначають, що партійна преса ще мало вивчена.

За їх словами, ніхто не знає точно навіть кількості партійних видань. Держкомітет оперує переважно зареєстрованими виданнями, а скільки насправді видається газет – мало кому відомо. Партийна преса в незалежній Україні зароджувалася й розвивалася разом з партіями-засновниками. Процес цей набув значних масштабів уже в другій половині 90-х років ХХ ст. До 2002 р. кількість партійних видань досягала 270. Проте переважна їх більшість виходила в період виборчих кампаній і виконувала роль агітаційних листівок.

Як відомо, політична партія в політичній системі суспільства є важливим і необхідним елементом здобуття, впливу та здійснення політичної влади. Вона є тим інститутом політичної системи, що акумулює і висловлює політичні інтереси тих чи інших суб'єктів політики, які спрямовані на здобуття або утримання державної влади, крізь призму їхніх ідеологічних засад.

Основним засобом агітації за ту чи іншу політичну силу були друковані видання. Провладні партії, які мали більший доступ до різних видів ЗМІ, мало видавали партійних газет. Натомість «опозиційні» партії значно більше приділяли уваги друкованим виданням, засновниками яких вони були. Зокрема, найбільше партійних видань започаткували КПУ, СПУ, НРУ, УНП.

У процесі демократичних перетворень «опозиція» отримала доступ до інших ЗМІ, тому припинила витратити кошти на газети, які мало хто читав. Починаючи з 2003 р., кількість партійних видань різко скоротилася і на 2009 р. налічує не більше 100. І процес скорочення триває. Зміст партійних видань не зазнав значних

змін. Більшість з них мають пропагандистський характер і залишаються заангажованими.

Проте спроби йти цивілізованим еволюційним шляхом уже сьогодні роблять деякі вітчизняні політичні партії. Скажімо, декілька років, особливо у періоди виборчого затишшя, дотримується формату поміркованого громадсько-політичного ЗМІ тижневик Народно-демократичної партії «Україна і світ сьогодні», деякі інші видання партій центристського і правочентристського спектра.

Важливу інформацію розміщують на своїх шпальтах і газети лівого спрямування: «Комуніст», «Товариш» та деякі інші. Разом з пропагандистськими матеріалами в них друкуються різні документи та інформація, яка може бути цікавою для дослідників.

Деякі партійні видання стали багатоплановими й унікальними історичними джерелами як за змістом, так і за формою подачі відомостей, засобом інформування суспільства про програми політичних партій, діяльність органів державної влади, громадських, просвітницьких організацій. Усі важливі питання політики, економіки, культури відображаються пресою.

Партійна преса надає дослідникам змогу екстраполювати на день сьогоднішній історичний досвід засвоєння національних культурних цінностей як джерела корисних ідей. Та у вітчизняній історичній науці ще й досі нема спеціальних комплексних досліджень, що розкривали б загальні тенденції становлення і функціонування періодики України, її специфічності як історичного джерела, розвитку національної культури. Більше того, донедавна велика кількість періодичних видань перебувала в спецховищах і була недоступною для більшості дослідників. Зокрема, значна частина партійних видань не була введена до наукового обігу. Це зумовлює потребу прискорити пошук та облік видань в усіх можливих місцях їх зберігання, створення повноцінного бібліографічного покажчика.

Серед актуальних завдань історичної науки чільне місце посідає необхідність виявлення, публікації, введення до наукового обігу нових джерельних свідчень, удосконалення методики дослідження. Дослідження періодики з погляду джерелознавства становить великий науковий інтерес для фахівців при розробці питань створення наскрізного конструктивного демократичного стрижня державницької, національної та суспільної ідеології України. Опанування основних джерел з історії національного культурного простору є актуальним завданням сучасної історичної науки, її системного підходу до вивчення минулого.

Великі обсяги й різноманітність значної кількості вирішуваних завдань

і прийняття рішень на базі багатоваріантних економіко-математичних розрахунків зумовлюють необхідність використання сучасних комп'ютерних інформаційно-аналітичних технологій, що особливо важливо для бібліотекарів. До таких технологій насамперед належать інформаційні технології підготовки, зберігання і копіювання текстової інформації, переводу її у машинозчитувану форму для архівного зберігання, комп'ютерного аналізу або передачі в мережі. Тому важливим завданням на початку маркетингового дослідження є формування дійової інформаційної системи, серцевину якої становлять три головні елементи: система комп'ютерних технічних засобів, набір пакетів прикладних програм і програмних модулів, можливість виходу на міські та регіональні підсистеми інформаційного забезпечення.

Важливим моментом є перетворення зібраної інформації у форму, придатну для машинної обробки. В умовах машинної обробки будь-якої інформації виділяються два моменти: діалогово-автоматизована обробка інформації, тобто обмін інформацією між людиною і машиною, та машинно-орієнтована, з використанням локальних мереж і формування інформації без оперативного втручання людини. Це й обумовлює вибір форми її подання: вона може подаватися у вигляді цифр, графіків, тексту, інших позначок, виходячи з вимог використовуваних програм машинної обробки.

У сучасних умовах партійна преса також є об'єктом обробки за допомогою сучасних технологій.

Преса політичних партій є важливим джерелом підготовки інформаційно-аналітичного матеріалу, який може бути використаний науковцями, представниками влади та різними політичними діячами. При вивченні газетних матеріалів фахівці мають, зокрема: враховувати місце та роль преси в політичній системі України; виявляти взаємовплив преси і кожного компонента політичної системи; виявляти специфічні функції преси; простежити розвиток української політичної думки щодо самостійності; дослідити еволюцію друкованих видань; з'ясувати підходи преси до принципу розподілу влади; визначити позицію різних видань; виявити оптимальні напрями співпраці владних структур та преси, які забезпечують економічний аспект свободи преси.

Отже, матеріали преси, що відбивають діяльність органів державної влади, політичних партій та громадських організацій, мають вивчатися дослідником з урахуванням багатоаспектності їхнього тематичного спрямування, з одного боку, та з іншого – різноманітного складу авторів публікацій: кореспондента, науковця, апаратника, народного депутата,

оскільки між оцінками, часто полярними та тими, хто їх дає, існує прямий кореляційний зв'язок. Це дуже важливий елемент аналізу джерел. Адже, як зазначає М. Романюк, «важливим є суб'єктивне трактування фактів, їх інтерпретація, оскільки це дає змогу з'ясувати позицію редакції й авторів, які виступають у пресі, що нерідко є виразниками різних соціальних верств і політичних течій» [7].

Вивчення інформаційної місткості цієї групи публікацій достатньою мірою розкриває функції апаратної роботи. У будь-якому разі в системному поєднанні досить чітко вимальовуються її основні напрями, які в категоріальній схемі тематичного масиву за питомою вагою розподіляються таким чином:

- до першого блоку належать матеріали, що висвітлюють питання науково-правової експертизи законопроектів, юридичне, аналітичне, комп'ютеризоване обслуговування представників різних гілок влади;

- до другого блоку входять публікації, що відбивають зміст організаційного забезпечення робочого процесу органів влади;

- третій блок містить газетні матеріали, які віддзеркалюють зміст міжпарламентських контактів і зв'язків з органами місцевого самоврядування з питань звернень громадян, а також інформаційно-офіційну роботу прес-служби апарату Верховної Ради України, діяльність президентської вертикалі, міжурядові зв'язки, внутрішню і зовнішню політику держави;

- до четвертого блоку можна віднести матеріали, в яких дається аналіз суспільно-політичних процесів, інформація про діяльність політичних і громадських організацій.

Функціональне призначення партійних видань визначається їх становищем у суспільстві. Кожне партійне видання може стати предметом джерелознавчого вивчення як особливе комплексне джерело. Надруковані в такому виданні різні тексти-джерела можуть належати до різних видів джерел. На сторінках партійних видань друкуються коментарі до законодавчих актів, статистичні матеріали, різноманітні документи (партійні програми, матеріали партійних з'їздів, пленумів, конференцій тощо), мемуари, щоденники, наукові, публіцистичні та літературні твори. Зрозуміло, що методика вивчення таких різноманітних текстів-джерел повинна бути відповідною у кожному конкретному випадку.

Своєрідність преси політичних партій як джерела інформації полягає не лише в складній структурі, але й у різноманітності її специфічних жанрів, які можна умовно розділити на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. У таких умовах зростає роль інформа-

ційно-аналітичних служб, які еволюціонують у напрямі подальшої спеціалізації з найважливіших для базової структури потреб, дедалі більше перетворюючись на своєрідні дослідницькі центри, здатні фахово вивчати й опрацьовувати інформацію, яку поширює преса, накопичуючи знання.

Виходячи з вищесказаного, варто підкреслити, що знання можливо одержати завдяки опрацюванню ряду різноманітних джерел, зокрема й газетного матеріалу. Інформаційно-аналітичні служби виконують значну роль щодо накопичення знань і передачі їх користувачам. Лише кропітка робота з вивчення багатьох джерел дає можливість отримати достовірну інформацію і незаангажований аналіз подій. Така інформація може стати змістом знань, потрібних для науковців, державних діячів, зацікавлених осіб.

Список використаних джерел

1. *Згуровський, М.* Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу [Електронний ресурс] / М. Згуровський. – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua>, вільний. Заголовок з екрана.
2. *Жугай, В. Й.* Концепція функціонування якісної преси в Україні. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua>, вільний. Заголовок з екрана.
3. Політичні партії в демократичному суспільстві [Текст]. – Київ, 1997. – С. 120.
4. *Гриценко, О. М.* Шлях до демократії – через політичну культуру (проблеми формування її в процесах трансформації українського суспільства) [Текст] / О. М. Гриценко. – Трибуна. – 2003. – № 3–4. – С. 38.
5. *Пасько, І. Т., Пасько, Я. І.* Громадянське суспільство і національна ідея (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси) [Текст] / І. Т. Пасько, Я. І. Пасько. – Донецьк, 1999. – С. 23.
6. Основи журналістики [Текст] : текст лекцій / А. З. Москаленко. – К., ВПЦ «Київський університет», 1994. – С. 13.
7. *Романюк, М.* Українське пресознавство на порозі ХХІ ст. [Текст]. – Львів, 2000. – С. 3.